

вимог народу, до його революційних соціалістичних ідеалів, фактичного визволення пригноблених верств¹¹.

Водночас, як визнавалось секретарством, справа реформування права та судової системи в Україні займе багато часу, тому і допускалось, що українські судові діячі повинні керуватись «намаганнями революційної демократії», «колективної волею свідомого народу», «революційними ідеалами соціальної справедливості» й пристосовувати діючі кодекси до нових обставин. Отже, така вказівка мало чим відрізнялася від більшовицьких гасел «революційної правосвідомості» та «революційної доцільності».

Секретарство судових справ складалось із кримінального та цивільного департаментів, які поділялись на відділи, кодифікаційної комісії, канцелярії, та інших підрозділів.

2 (15) грудня 1917 р. УЦР ухвалила Закон «Про утворення Генерального суду», у ст. 1 якого зазначалося, що Генеральний Суд мав складатися з трьох департаментів: цивільного, карного і адміністративного. Він виконував на території України всі функції колишнього Правительствующого Сената у судових справах, а також у справах нагляду над судовими установами, особами судового відомства, а також всі функції Головного військового суду.

До складу Українського Генерального Суду входило 15 генеральних суддів, генеральний суддя порядкуючий Генеральним Судом; 2 генеральних судді, порядкуючих департаментами та 20 службовців – писарі, помічники писарів, реєстратор, судові виконавці, скарбник і завідувач рахунковими справами, архіваріус. Члени Генерального суду обиралися Центральною Радою таємним голосуванням, більшістю у 3/5 голосів, терміном на 3 роки. Освітній ценз при цьому вирішального значення не мав. Вибори Генеральних суддів були проведені в два етапи, голосував 41 член Малої ради. Вибори суддів проходили в умовах реальної конкурентної боротьби.

За п. 3 Закону, члени Генерального суду отримували звання генеральних суддів і мали права, зазначені в арт. 243 «Учреждения судових установлений». Ведення кожної конкретної справи доручалось вести одному з присутніх суддів, як і керівництво канцелярією та господарською частиною. Декрети Правительствующого Сената зберігали чинність на території УНР і були обов'язковими для всіх її судових установ. Однак Генеральному судові разом із секретарством судових справ доручалось розробити докладний регламент його роботи і подати на затвердження УЦР. П. 6 Закону закріпив створення

¹¹ Єфремова Н. В., Тищик Б. Й., Марчук В. Т. Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західноукраїнській Народній Республіці (1917 - 1920 рр.) : монографія. О.; Л. : Фенікс, 2007. С. 21.

при Генеральному суді прокуратури. Регламент прокуратури мав розроблятися нею самою і затверджувався генеральним секретарем¹².

З метою прискорення реформування судової системи УНР секретарство судових справ нарешті розробило законопроект, ухвалений Українською Центральною Радою від 17 грудня 1917 р. **«Про відмежування судових установ Української Народної Республіки від судової системи Тимчасового уряду Росії»**.

Саме цим спеціальним законом було визнано «неправомочність Київської, Харківської й Новочеркаської судових палат з 1 грудня 1917 р. орудувати в справах, що постали на території України», й одночасно ухвалила ще один Закон **«Про заведення апеляційних судів»**.

На розвиток судової реформи 23 грудня 1917 р. Центральною Радою було ухвалено Закон **«Про умови обсаджування і порядок обрання суддів Генерального та апеляційного судів»**. Бажаючи взяти участь у ньому, відповідно до ст. 2 Закону, подавали заяви до УЦ Ради через генерального Секретаря судових справ. Стаття 3 закріплювала за Генеральним і апеляційним судами право пропонувати УЦ Раді через Генерального Секретаря судових справ кандидатів на вакантні місця, яких ухвалило загальне зібрання суду. Зазвичай на посади суддів УЦ Ради таємним голосуванням більшістю голосів обирала потрібну кількість суддів з осіб з вищою освітою, хоча передбачались й винятки (ст. 1, 4).

І хоча Закон від 23 грудня 1917 р. критикували за відсутність освітнього цензу, насправді суддями, як зазначають дослідники української судової влади, були обрані лише досвідчені фахівці. Так, І. В. Малютін був присяжним повіреним, О. Г. Подгорський - членом Київської судової палати з 1911 р., Р. М. Лашенко – мировим суддею, певний час головою Київського повітового з'їзду мирових суддів, Т. І. Гричук – мировим суддею, членом окружного суду, К. М. Яценко – членом Смоленського окружного суду, головою Єлецького окружного суду¹³.

Відзначемо, що судоустрій так і не набув завершеного вигляду. На місцях продовжувала діяти стара судова система з дільничними мировими судами та з'їздами мирових суддів як апеляційною інстанцією.

Із загостренням у лютому-березні 1918 р. військово-політичної обстановки виникла потреба в організації військових судів. Центральною Радою. 23 квітня 1918 р. був виданий наказ **«Про Військові суди»**, згідно з яким утворювався

12 Єфремова Н. В., Тищик Б. Й., Марчук В. Т. Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західноукраїнській Народній Республіці (1917 - 1920 рр.): монографія. О.; Л.: Фенікс, 2007. С. 23.

13 Мироненко О. М. Світоч Української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради. К., 1995. С. 319.

Вищий Військовий Суд у м. Києві. Його територіальна юрисдикція поширювалася на Правобережну Україну та Чернігівщину.

Для розгляду справ на Лівобережній Україні (крім Чернігівщини) було утворено подібний суд у м. Катеринославі. Для розгляду злочинів військовослужбовців у межах дислокації дивізій утворювалися штабні і вищі штабні суди як суди першої інстанції відповідно до компетенції Вищого Військового Суду.

З поглибленням загальнодержавної кризи в УНР, на порядок денний було висунуто питання стосовно поновлення практики надзвичайних судів. Так, головним губернським комендантам (їхні посади було запроваджено 14 лютого 1918 р.) на підставі виданої наприкінці квітня «Інструкції військовому революційному суду» дозволялось створювати революційні військові суди. Вони розглядали справи про вбивства, пограбування, підпали, зґвалтування та розбійні напади. Існування надзвичайних судів передбачалось також і Статутом Української народної армії, затвердженим 17 грудня 1917 р. Статут визначав і самі військові суди, і деякі види військових злочинів: відмова від виконання наказу, пияцтво, азартна грошова гра, запізнення на службу тощо¹⁴.

До складу суду входили два представники від місцевих громадських організацій і чотири-за призначенням губернського коменданта: два старшини, козак і військовий діловод-юрист. Окрім них призначалось ще й по запасному судді від кожної із названих верств на випадок вибуття або усунення кого-небудь із суддів.

Суд формувався відразу після скоєного злочину і повинен був приступати до розгляду справи не пізніше, ніж через десять днів після цього і діяв при управлінні найближчого до місця злочину повітового коменданта.

На судовому засіданні головував старший із військових старшин, він також призначав день засідання, викликав свідків, експертів і повідомляв сторони. У суді також брали участь: оборонець (за вибором підсудного або за призначенням губернського чи повітового коменданта), приватний обвинувач і приватний позивач. У випадку, коли кого-небудь з них на початок засідання не було, справу не відкладали.

До компетенції революційного суду належали перелічені злочини, вчинені військовими та громадянськими особами. Розпочати справу можна було лише за вказівкою губернського коменданта після відповідного дізнання, яке мало проводитись упродовж трьох діб юристами призначеними також губернським або повітовим комендантами.

¹⁴ Мироненко О. М. Світоч Української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради. К., 1995. С. 76-77.

У ході дізнання треба було встановити всі обставини справи, склад злочину, опитати свідків, дослідити докази. Участь у дізнанні заборонялося брати потерпілим, підлеглим злочинцю по службі, його кровним родичам, іншим близьким родичам. Ці положення почасти перегукувалися з кримінальними статутами Росії.

Інструкція докладно регулювала порядок розгляду справи, допиту свідків, фахівців, перекладачів, тлумачів, відкладення засідання та ін. Засідання розпочиналось зазвичай із перевірки власної особистості підсудного і всіх інших, хто повинен був брати у ньому участь, викладення суті обвинувачення і допиту підсудного. Відмова останнього від цього не вважалась свідченням визнання ним своєї вини. Свідки допитувались окремо і не мали права до допиту спілкуватися між собою у справі. Першим вислуховували потерпілого, потім – свідків позивача, після цього – свідки підсудного. Дозволялись повторний допит свідків, зведення їх віч-на-віч. Для винесення вироку судді виходили до окремої кімнати і до цього моменту не мали права вступати з будь-ким у якісь стосунки. Питання про винність підсудного мало вирішуватись з внутрішнього переконання і лише на тих матеріалах справи, які були розглянуті у судовому засіданні.

У вироку зазначались рік, місяць і число, коли справа розглядалась, особистий склад суду, прізвище, ім'я та по батькові кожного підсудного, зміст присуду про винність або невинність, кару й інші наслідки злочину, про закони, на підставі яких був винесений вирок та ін.¹⁵

Характеристика діяльності військово-судових установ в УНР була б не повною, якщо не згадати про німецькі й австрійські військово-польові суди в Україні. Вони діяли на підставі законів своїх держав, згідно з якими до карної відповідальності притягали й українських громадян. Окупаційні військові суди стали винятковими своєрідними судами особливого роду і в Українській Державі за часи правління П. Скоропадського. Але і в УНР, і в Українській Державі така ситуація засвідчувала послаблення функцій національного судового апарату. Військова влада Німеччини й Австро-Угорщина прямо зобов'язувала власні військові суди приймати до розгляду будь-які кримінальні справи стосовно українських громадян-військовозобов'язаних і цивільних.

Наприкінці березня Міністерство судових справ УНР змушене було видати спеціальний циркуляр, де висловлювало рішучий протест з цього приводу і вимагало передати справи до військових чи інших судових установ. Однак

15 Мироненко О. М. Світоч Української державності: Політико-правовий аналіз діяльності Центральної ради. К., 1995. С. 76-77.

таких інстанцій ставало дедалі менше. Наприклад, ще на початку березня УЦРада змушена була скасувати волосні суди та верхні сільські суди. Крім цього через брак коштів і девальвацію української валюти уряд вдвічі підвищив судове мито та розцінки за нотаріальні послуги.

Лише 25 квітня 1918 р. наказом головнокомандувача німецьких військ було чітко визначено категорію справ, підсудних військово-польовим судам. Військовослужбовці збройних сил УНР не підлягали юрисдикції цих судів.

УЦР ухвалила 5 березня 1918 р. Закон «Про покарання учасників війни і повстання проти Української держави». У ньому зазначалось: коли судом буде доведено, що та чи інша особа після 12 січня, тобто після опублікування IV Універсалу, брала участь або допомагала у війні Росії з Україною чи повстанням проти Української Народної Республіки, то вона втрачає право на громадянство УНР і карається висилкою за її межі. У випадку самовільного повернення такої особи на територію України вона каралась ув'язненням на п'ять років¹⁶.

Уже після повернення до Києва разом з німецькими та австро-угорськими військами на початку березня 1918 р. Міністерство судових справ активніше зайнялося українізацією судочинства. 1 березня було видано циркуляр № 2 про мову, який зобов'язував суди «в 7-денний строк усунуть вивіски, написи, оповіщення і т. п. російською мовою і замінити українською; так само на бланках, штампелях, печатях, діловодних книгах замінити російську українською; приступити до вивчення української мови; вивісити на виднім місці IV Універсал під склом та герб УНР на синьо-жовтому полі. Оповіщення російської влади зняти і змінити на розпорядження влади української»¹⁷.

В умовах воєнних дій і необхідності оперативного вирішення проблем судочинства, УЦР пішла на непопулярний крок - на законодавчому рівні закріпила тимчасовий відхід від принципу колегіальності в системі судочинства. 30 березня 1918 р. вона ухвалила постанову на доповнення Закону «Про тимчасове впорядкування місцевого суду», згідно з якою в тих місцевостях, де члени мирового суду ще не були вибрані й затверджені, мирові судді на час до обрання членів мирового суду діставали право вирішувати всі цивільні та кримінальні справи одноосібно. Щоправда, деякі мирові судді, які одразу виступили проти запровадження колегіальності в діяльності мирових судів, зазначаючи, що правосуддя опиниться «в руках, у безлічі випадків, малограмотного, втратившого будь-яку повагу до закону,

16 Єфремова Н. В., Тищик Б. Й., Марчук В. Т. Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західноукраїнській Народній Республіці (1917 - 1920 рр.) : монографія. О.; Л. : Фенікс, 2007. С. 29-30.

17 Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія / авт. кол.: В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков та ін. Київ: Наукова думка, 2014. С. 319.

населення, налаштованого вкрай ворожо до інтелігенції і більш-менш крупних власників», радо сприйняли цей крок¹⁸.

Стосовно суду присяжних було вирішено, що в місцевостях, де списки присяжних засідателів на 1918 рік не складені, окружні та апеляційні суди для розгляду і вирішення кримінальних справ мають запрошувати присяжних суддів із чергових списків, складених ще на 1916 рік.

Отже, статус законодавчого органу УЦР отримала 25 листопада 1917 р. після ухвалення Закону «Про виключне право УЦР видавати законодавчі акти Української Народної Республіки». «Статут про державний устрій, права і вільності УНР» від 25 квітня 1918 р. надав Українській Центральній Раді статусу конституційного органу, що ним напрацьовувався впродовж нетривалої практичної роботи, починаючи із її створення у березні 1917 року.

Судова реформа в УНР, попри всі зусилля УЦР, не була завершеною. Судові органи, що існували, здебільшого діяли незадовільно, не вистачало кваліфікованих кадрів, згідних підтримати нову політику уряду і зрозуміти необхідність та легітимність відродження й розбудови самостійної незалежної України. В УНР існувала також низка інших складних проблем, які негативно впливали на розбудову судової системи в Україні, у тому числі-відсутність належної законодавчої основи у державі, подій Першої світової, анархія, голод, економічна розруха та відсутність єдиної політичної орієнтації у членів українського уряду.

DOI: 10.51587/9781-7364-13364-2022-006-164-174

¹⁸ Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку: монографія / авт. кол.: В. С. Бігун, І. Й. Бойко, Т. І. Бондарук, К. А. Віслобоков та ін. Київ: Наукова думка, 2014. С. 326–327.

**ЛАЗЬКО Алла Миколаївна**

кандидат психологічних наук,
КЗВО «Волинський медичний інститут»
ORCID ID: 0000-0002-7731-4361
Україна

ВІРНА Жанна Петрівна

доктор психологічних наук, професор,
Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID ID: 0000-0001-8134-2691
Україна

ПАТОЛОГІЧНИЙ ПЕРФЕКЦІОНІЗМ: КРИТЕРІЇ ТА ДЕТЕРМІНАНТИ ПРОЯВУ В ПРОФЕСІЙНОМУ ЖИТТІ

Негативні прояви перфекціонізму уже тривалий час є однією з актуальних і дискусійних проблем в професійній психології. Передусім це пов'язано з тим, що даний феномен зацікавив клінічних психологів, які розглядають його в основному як певний невротичний стиль, або складову патологічної особистості, що входить до переліку симптомів обсессивно-компульсивного і нарцисичного розладів¹. З цього приводу Р. Шафран і В. Мансел зазначають, що особи з високим рівнем перфекціонізму становлять групу ризику в розвитку цих розладів². Зокрема, негативні наслідки перфекціонізму можуть виявлятися в сферах життєдіяльності особистості через ознаки продуктивності, міжособистісних контактів, емоційного стану і визначати емоційний (депресія, переживання невдоволеності собою, тривога, відчуття провини та сорому), соціальний (соціальна ізоляція, конкурентні відносини з людьми через порівнювання себе з ними, заздрощі, ревності, недостатність довіри та близьких стосунків), фізичний (безсоння, хронічні болі в попереку та інші тілесні прояви), когнітивний (послаблення концентрації) і поведінковий (повторна перевірка виконаної роботи, повторне перероблення роботи, прокрастинація) характери прояву³.

1 Соколова Е.Т., Чечельницкая Е.П. Психология нарцисизма: уч. пособие. Москва : Учебно-методический коллектор "Психология", 2001. 90 с.; Юдеева Т. Ю. Перфекционизм в структуре разных личностных типов. Известия РГПУ им. А.И.Герцена : аспирантские тетради : науч. журнал. 2007. №20 (49). 409-414.

2 Shafran R., Mansell W. Perfectionism and pathology: A review of research and treatment. *Clinical Psychology Review*. 2001. V. 21. № 6. 879-906.

3 Schuler P. A. Voices of Perfectionism: Perfectionistic gifted adolescents in a rural middle school. New York.: University of Connecticut, 1999. 156 p.

Щодо продуктивності, то вони відображаються в поведінці уникання, неможливості розпочати діяти, зниженні продуктивності та хронічній перевтомі⁴. У міжособистісних контактах можливі конфлікти й розриви через надмірні вимоги й очікування на адресу оточення, конкурентні відносини з людьми через порівнювання себе з ними, заздрощі, ревності, недостатність довіри та близьких стосунків, що в остаточному кінцевому вигляді може призвести до соціальної ізоляції⁵. Серед ознак емоційного стану виокремлюють переживання невдоволеності собою, тривогу, відчуття провини та сорому. Що стосується порушень клінічного характеру, то перфекціонізм значимо корелює з депресією, порушеннями харчової поведінки, схильністю до суїциду⁶.

Узагальнюючи наведені характеристики Н. Гаранян, А. Холмогорова і Т. Юдеева запропонували модель патологічного перфекціонізму, яка містить такі складові: 1) завищені, порівняно з індивідуальними можливостями, стандарти діяльності й домагання – цей параметр описує надмірні вимоги, які висувуються до власної особистості в різних сферах життя; 2) надмірні вимоги до інших і завищені очікування від них – цей параметр перфекціонізму ідентичний перфекціонізму, «адресованому іншим», за канадською моделлю; 3) сприйняття інших людей як таких, що делегують високі очікування – відображає суб'єктивне відчуття «примусу до досконалості» навколишніми; 4) постійне порівняння себе з іншими людьми з орієнтацією на найбільш успішних індивідів (персоналізація); 5) дихотомічна оцінка результату діяльності і планування її за принципом «все або нічого» (поляризоване мислення) – особливий стиль мислення, за якого індивід уявляє лише два варіанти виконання діяльності – повний провал або блискуче виконання, досягнення дуже складної мети або відмова від активності; 6) селекція інформації про власні невдачі й помилки (негативна селекція) – схильність фіксуватися на невдачах за вибіркової сліпоти стосовно власних досягнень і успіхів⁷.

4 Walsh J., Ugumba-Agwunobi G. Individual differences in statistics anxiety: the roles of perfectionism, procrastination and trait anxiety. *Personality and Individual Differences*. 2002. V. 33. № 2. 239-251.

5 Гаранян Н.Г. Перфекционизм и психические расстройства (обзор зарубежных эмпирических исследований). *Современная терапия психических расстройств*. 2006. № 1. 31-41.

6 Adkins K., Parker W. Perfectionism and suicidal preoccupation. *Journal of Personality*. 1996. V. 64. № 2. 536-546; Cassin S. E., Ranson K. M. Personality and eating disorders: A decade in review. *Clinical Psychology Review*. 2005. V. 25. 895-916; Hewitt P., Flett G. Perfectionism in the Self and Social context: conceptualization, assessment and association with psychopathology. *Journal of Personality and Social Psychology*. 1991. V. 60. № 3. 456-470.

7 Гаранян Н.Г., Холмогорова А.Б., Юдеева Т.Ю. Перфекционизм, депрессия и тревога. *Московский психотерапевтический журнал*. 2001. № 4. 18-49.

Багато дослідників перфекціонізму відзначають його негативний вплив та наслідки, і трактують цю рису як дисфункціональну⁸. Зокрема, С. Петерс наголошує на суб'єктивності суджень тих, хто вважає перфекціонізм суто невротичним явищем, оскільки неможливо встановити норми для тих, хто прагне розвинути власні здібності у повному обсязі⁹. В той же час К. Хорні зазначає, що необхідно розрізняти поняття «істинного ідеалу» і «невротичного ідеалізованого образу» себе, адже істинний ідеал стимулює особистість, а невротичний – пригнічує. Справжні ідеали ведуть до скромності, а ідеалізація образу веде до зарозумілості¹⁰. Д. Хамачек вважав особливістю невротичного перфекціонізму встановлення занадто високих стандартів, які не залишають можливості припускатись помилок, нездатність відчувати задоволення від роботи, мотивація уникнення помилки, а в разі поразки – жорстока самокритика, компульсивні тенденції¹¹. К. Адкінс і В. Паркер виокремлюють пасивний перфекціонізм, який створює перешкоди до діяльності (бездіяльність), що виникає через надмірну заклопотаність помилками, сумнівами, тенденціями відтягувати дію і сполучений з високим ризиком суїцидальної поведінки, і активний, який стимулює до досягнень¹². В. Паркер описав дисфункціональний перфекціонізм, що включає високі показники за особистісними стандартами, заклопотаністю помилками, батьківськими очікуваннями та критикою, сумнівами у власних діях¹³. А на думку Л. Данилевич дисфункціональний перфекціонізм виявляється в тому, що особистість вважає себе досконалою або такою, що може нею стати в найближчому майбутньому, але не приймає можливість недосконалості, помилок, недоліків, переживає з приводу невідповідності, тривожиться, відкладає дію, вороже сприймає критику інших, відсторонюється від оточення¹⁴.

Спробуємо узагальнити базові характеристики патологічного перфекціонізму:

1 – втрата самовладання в складних життєвих ситуаціях і невпевненість у собі; 2 – відчуття безпорадності і схильність до непродуктивної поведінки або відмова від вирішення проблеми в ситуації загрози; 3 – неготовність іти на ризик,

8 Parker W. D., Adkins K.K. Perfectionism and the gifted. *Roeper Review*. 1995. V.17. № 3. 173-176; Stoeber J., Otto K. Positive conceptions of perfectionism: approaches, evidence, challenges. *Personality and Social Psychology Review*. 2006. V.10. № 4. 295-319.

9 Peters S. Perfectionism different views. New York: Pergamon, 2001. 154 p.

10 Хорни К. Наши внутренние конфликты. Конструктивная теория невроза. Санкт-Петербург : Лань, 1997. 240 с.

11 Hamachek D. Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism. *Psychology*. 1978. № 15. 27-33.

12 Adkins K., Parker W. Perfectionism and suicidal preoccupation. *Journal of Personality*. 1996. V.64. №2. P. 536-546.

13 Parker W.D. An empirical typology of perfectionism in academically talented children. *American Educational Research Journal*. 1997. V. 34. № 3. 545-562.

14 Данилевич Л.А. Перфекціонізм як особистий чинник академічної обдарованості студентів : дис. канд. псих. наук : спец. 19.00.01 ; Київ, 2010. 240 с.

страх нових і невизначених ситуацій, нездатність виокремлювати нові знання і досвід зі складних життєвих ситуацій; 4 – відчуття незадоволеності життям і безглуздості життя; 5 – відсутність чіткої часової перспективи з перевагою негативних розмірковувань про минуле і безнадійне ставлення до майбутнього; 6 – відчуття самовідчуження, невдоволеності собою і розчарування в собі; 7 – заклопотаність очікуваннями й оцінкою інших, переживання відсутності вибору, неконтрольованості, непідвладності життя; 8 – переживання особистісної стагнації і відсутність відчуття особистісного прогресу, зацикленість на ідеї довершеності; 9 – відчуття вичерпаності ресурсів.

Ці характеристики складають основу адикту професійного перфекціонізму як прагнення суб'єкта до неперевершеності, високі особистісні стандарти, прагнення людини доводити результати своєї діяльності до відповідності найвищим еталонам (моральним, етичним, інтелектуальним). Психологічними чинниками професійного перфекціонізму вважають постійне невдоволення собою та досягнутим, «параліч» діяльності в ситуаціях, де немає впевненості у високій якості її виконання, конкурентні відносини з оточуючими внаслідок постійного порівняння себе з ними. Виділяють такі дві форми професійного перфекціонізму – здоровий та деструктивний (патологічний). Здоровий перфекціоніст демонструє лідерські якості, високу працездатність, активність, мотивацію досягнення цілей. При цьому людина адекватно оцінює свої реальні здібності та можливості¹⁵.

Людина з патологічним перфекціонізмом спонукається страхом перед невдачею. У такої людини бажання стати ще краще, чим вона є стає ідеєю фікс, тому переважно вона невдоволена. І наслідок, таке прагнення до ідеалу, неперевершеної досконалості відображається у таких невротичних характеристиках зниження самооцінки, аж до переживання депресивних станів; нездорова самокритика, почуття вини, які не дають змогу радіти досягненням; максималізм (принцип «все або нічого») змушує відмовлятися від багатьох моментів життя; надмірна скрупульозність, дріб'язковість, надмірна увага до дрібниць; інші сфери людського буття (сім'я, кохана людина, діти) не входять у надумані стандарти, і як наслідок вони потрапляють у розряд «недостойних».

На користь сказаного наведемо фрагмент авторського дослідження перфекціонізму в професійній діяльності медичних сестер, прояв якого пов'язаний як з розглядом професійно-кваліфікаційних ознак фахівця, так

15 Virna Zh. Professional Deformations: Tendencies, Dynamics and Risks of Manifestation. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska*. 2015. Vol 28, No 2. 123-136

і з безпосередніми вимогами професійної діяльності щодо її ефективного виконання¹⁶. Зокрема, на основі розгляду етичних і психологічних якостей особистості медичного працівника середньої ланки та аналізу моделей професійної діяльності медичної сестри, зазначено, що сучасна сестринська справа належить до виду праці з підвищеною моральною відповідальністю за здоров'я і життя людей. Такий вид професійної діяльності вимагає бездоганного виконання своїх професійних обов'язків, а отже за своїм змістом повинен вміщувати конструктивні перфекціоністські ознаки. Натомість у дослідженні виявлено, що прояв неконструктивного перфекціонізму майбутніх медичних сестер у комплексі особистісно-поведінкових і особистісно-комунікативних характеристик, які визначають ознаки їх професійно-домінантної демонстрації та професійно-рольового експансіонізму, інтегруються в особистісному кластері професійної декларації фахівця, який узагальнив такі функціональні характеристики як професійна дезадаптація, морально-етична дезінтеграція професійного розвитку, спеціальна професійна деформація.

Схожі особливості прояву перфекціонізму знаходимо й у дослідженні І. Матієшина, який вивчення перфекціонізму в спортивній діяльності визначає через властивість особистості, орієнтованої на високі спортивні досягнення¹⁷. Специфіка здійснення спортивної діяльності підтверджує конструктивні перфекціоністські тенденції її прояву: перфекціонізм є необхідним атрибутом змагання та ефектом суперництва спортсменів, викликає вироблення психічних якостей, які сприяють досягненню перемоги, формуванню мотивації успіху, підтримці наполегливості у досягненні поставленої мети незалежно від зовнішніх факторів; а високі фізичні навантаження потребують оптимізації рівня емоційного збудження, який забезпечує високу якість спортивної діяльності у змагальних умовах. Але у ході дослідження виявлено неконструктивні (невротичні) ознаки прояву перфекціонізму спортсменів, серед яких втрата спортивного самовладання і переживання невпевненості у собі; поява відчуття безпорадності; неготовність або відмова йти на ризик; відчуття самовідчуження, невдоволеності собою і розчарування в собі; заклопотаність спортсмена очікуваннями й оцінкою себе іншими; відсутність відчуття особистісного розвитку і спортивного прогресу; поява відчуттів вичерпаності фізичних та психологічних ресурсів спортсмена; зацикленість на ідеї довершеності. Конкретизуючи

16 Лазько А.М. Конструктивний перфекціонізм як чинник професійно-психологічної адаптованості майбутнього медичного працівника : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; 19.00.01. Луцьк, 2016. 20 с.

17 Матієшин І.В. Психологічні особливості перфекціонізму спортсменів : автореф. дис. ... канд. психол. наук; 19.00.01. Луцьк, 2015. 20 с.

зміст перфекціоністської патологізації автор вводить поняття індексу невротизації емоційно-поведінкових характеристик, який визначає як рівень професійної невротизації як варіативної особистісної змінної у відображенні динаміки змін психічних станів спортсмена.

У дослідженні О. Лози, яка вивчала перфекціонізм державних службовців, запропоновано розглядати його розгляд у сукупності двох компонентів – особистісних стандартів та поляризації мислення, які можуть бути адресовані собі та іншим (адресації «Я» та «Інші») і виявлятися у сфері індивідуальної діяльності та в міжособистісних стосунках¹⁸. Нею виокремлено на основі поєднання структурних компонентів перфекціонізму такі форми як гіперперфекціонізм, конструктивний і деструктивний перфекціонізм та гіпоперфекціонізм та встановлено, що гіперперфекціоністам (високі рівні стандартів та поляризації мислення) властиві високі показники особистісної зрілості, окрім толерантності, що розвинена слабо, та середні значення оптимального функціонування особистості; конструктивним перфекціоністам (порівняно високий рівень стандартів і низький рівень поляризації мислення) – високі показники особистісної зрілості та оптимального функціонування; у деструктивних перфекціоністів (низький рівень стандартів та високий рівень поляризації мислення) – найнижчі показники особистісної зрілості та оптимального функціонування; у гіпоперфекціоністів (низькі рівні як стандартів, так і поляризації мислення) – середні показники особистісної зрілості та високі показники оптимального функціонування.

У доробках О. Кононенко зустрічаємо актуалізацію проблеми впливу перфекціонізму на залежну поведінку особистості у таких її формах як трудоголізм, залежність від фізичних вправ, харчові залежності, гемблінг, алкогольна залежність та наркотична залежність. Встановлено, що попри тип залежності, перфекціонізм є не тільки предиктором залежної поведінки, а й різновидом залежності¹⁹.

У дисертації В. Д. Кузіної, присвяченій вивченню перфекціонізму офіцерів Збройних Сил України як особистісної риси, яка є багатовимірним особистісним конструктом, поєднує індивідуально-психологічні якості та особистісні характеристики, котрі детермінують встановлення занадто високих особистісних стереотипів та стандартів військово-професійної діяльності, прагнення до надмірної досконалості й доведення результатів

18 Лоза О.О. Особливості перфекціонізму як особистісної риси державних службовців : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; 19.00.01. Київ, 2015. 20 с.

19 Кононенко О.І., Валєєва А.Р. Проблема впливу перфекціонізму на залежну поведінку особистості. Габітус. 2020. Вип. 17. 84-89.

діяльності до найвищих зовнішніх еталонів²⁰. Дослідниця конкретизує змістові характеристики перфекціонізму офіцера, які позначаються на процесі його професійної ідентифікації. Також нею доведено, що розвиток професійної ідентичності офіцера з високим рівнем перфекціонізму відбувається на основі розбіжностей між актуальним та ідеальним професійними «Я-образами», між реальними цілями та еталонними ідеалами, що деструктивно відображається у заниженій самооцінці, розвинених мотивації уникнення невдач та ситуативній тривожності, неузгодженості між професійними домаганнями та оцінкою власних досягнень, можливостей, у нереалістичних вимогах до себе й колег. Особистісні риси офіцера-перфекціоніста перешкоджають активній професійній ідентифікації, формуванню позитивного й адекватного диференційованого професійного «Я-образу», ефективного стилю військово-професійної діяльності на основі особистісно значущих цілей, цінностей і переконань, усвідомленого особистісно-професійного розвитку в цілому.

Наведені приклади прояву патологічного / неконструктивного перфекціонізму у різних професійних сферах є потужним плацдармом для подальших досліджень професійних адикцій фахівців, які працюють в емоційно-напружених ситуаціях.

DOI: 10.51587/9781-7364-13364-2022-006-175-181

20 Кузіна В.Д. Перфекціонізм як чинник розвитку професійної ідентичності офіцера Збройних Сил України : автореф. дис. ... канд. психол. наук ; 19.00.09. Київ, 2018. 22 с.

ELECTRONIC VERSION 25.01.2022

PRINTED VERSION 30.01.2022